

Наставно-научном већу Универзитета у Београду – Филозофског факултета

На седници Наставно-научног већа Филозофског факултета од 21.02.2019. изабрани смо у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације Наташе Јовановић Ајзенхамер с темом „Веберово схватање значаја ратничког *етхоса* за настанак и развој ислама“. Након увида у текст дисертације, Наставно научно већу Филозофског факултета и надлежним телима Универзитета у Београду подносимо следећи

Извештај о завршеној докторској дисертацији

Подаци о кандидаткињи

Наташа Јовановић Ајзенхамер рођена је 15.11.1989. у Београду где је завршила основну школу „Браћа Барух“ и Пету београдску гимназију. Основне академске студије на Одељењу за социологију Филозофског факултета УБ завршила је септембра 2013. као студент генерације, са просечном оценом 9,85 и оценом 10 на завршном раду „Религијске забране у савременом секуларном друштву: пример ислама“ (ментор проф. др М. Вукомановић). Мастер академске студије на истом одељењу и факултету завршила је септембра 2014. са просечном оценом 10,00 и оценом 10 на завршном мастер раду „Улога ислама у друштвеним и политичким променама у Тунису након Арапског пролећа“ (ментор проф. др М. Вукомановић).

Докторске академске студије уписала је октобра 2014. године, такође на Одељењу за социологију Филозофског факултета УБ. Тренутно је на петој години студија. Положила је све предвиђене испите с просечном оценом 10,00. Наташа Јовановић Ајзенхамер је марта 2016. поднела и бранила предлог теме своје докторске дисертације („Веберово схватање значаја ратничког *етхоса* за настанак и развој ислама“). Ментор овог рада је проф. др Милан Вукомановић, а чланови комисије за одбрану предлога теме били су проф. др Александар Молнар и проф. др Ивана Спасић са Одељења за социологију и доц. др Марко Пишев, тада научни сарадник Института за Етнологију и антропологију Филозофског Факултета УБ. Универзитет је након тога дао сагласност да се дисертација реализује.

У школској 2014/15 је, као докторанткиња ангажована у настави, учествовала у реализацији курса *Социологија избора*. У школској 2015/16. била је ангажована, осим на курсу *Социологија избора* и на курсевима *Социологија политике* и *Увод у светске религије*. Од априла 2016. године запослена је као асистенткиња на Одељењу за социологију Филозофског факултета (ФФ). Ангажована је на следећим курсевима: *Историја политичких и социјалних теорија*, *Класичне социолошке теорије*, *Савремене социолошке теорије*, *Увод у светске религије* и *Социолошки практикум*. Добила је изузетно високе оцене на свим досадашњим студентским евалуацијама. Била је чланица више комисија (20) за одбрану дипломских и завршних радова. У 2016, 2017. и 2018. години била је

чланица одељенске комисије за пријем докумената за пријемни испит на ФФ, а била је ангажована и у својству дежурног на пријемним испитима.

Од 2015. године до априла 2016. године, као истраживач-стипендиста Министарства просвете, науке и технолошког развоја, била је ангажована на пројекту „Изазови нове друштвене интеграције у Србији: концепти и актери“ које спроводи Институт за социолошка истраживања ФФ. У оквиру потпројекта о истраживању политичких елита у Србији, радила је у свим фазама истраживања. Део резултата истраживања представила је на конференцији *Изазови друштвене интеграције у Србији: концепти и актери* (2015), као и у коауторском тексту у зборнику „Политичка елита у Србији у периоду консолидације капиталистичког поретка“. У оквиру потпројекта о истраживању територијалног капитала у Србији радила је у фази обраде података. Наташа Јовановић Ајзенхамер је истраживачица у националном тиму за спровођење Европског друштвеног истраживања у Србији (European Social Survey) и учествује у реализацији тог међународног пројекта. Учествовала је на више домаћих и међународних конференција као излагач или предавач по позиву.

Чланица је Српског социолошког друштва. Од октобра 2017. године је организаторка и координаторка Социолошког клуба. Још као студенткиња, волонтирала је у организацији манифестације „Ноћ музеја“ на ФФ 2011. и 2012, а у 2013. била је ауторка једног дела изложбе. Марта 2013. учествовала је у промоцији Одељења за социологију у СКЦ-у. Исте године представљала је Одељење за социологију на “Отвореним вратима Факултета”.

Школских 2012/13. и 2013/14. била је добитница стипендије Фонда за младе таленте Министарства омладине и спорта која се додељује најбољим студентима завршних година (награда „Доситеја“). Школских 2010/11. и 2011/12. била је добитница стипендије Града Београда за талентоване средњошколце и студенте. Такође, била је добитница стипендије коју додељује Министарство просвете и науке за студенте основних студија. Јуна 2013. уручена јој је награда и похвала као најбољем студенту генерације Одељења за социологију у школској 2012/2013.

Говори енглески и руски језик, а има пасивно знање и немачког језика.

Библиографија кандидаткиње:

Уредништво:

Filipović Božidar; Jovanović, Nataša. (ur). (2017). *Blokada Filozofskog 2014*. Beograd: Sociološko udruženje Srbije i Crne Gore; Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu. M49
UDK:378.6:1(497.11)“2014”(082)
323.233(497.11)“2014”(082)
378.18(497.11)“2014”(082)
ISBN:978-86-918053-2-6

Изворни научни чланак:

Marković, Aleksandra, Jovanović Ajzenhamer, Nataša. (2018). Klasično nasleđe savremenog fenomena: Veberovo shvatanje društvene stratifikacije i prekarijat. *Kultura polisa*. God. XV. Br. 37: 533-544. (M51)

UDK:316.34(4/9):316.66

ISSN: 1820-4589

Jovanović Ajzenhamer, Nataša. (2018). Pogled na spoljnopolitičku poziciju Nemačkog carstva iz ugla istorije socioloških teorija: Maks Veber o međunarodnim odnosima. *Srpska politička misao*. Vol. 60. God. 25. No. 2: 155-176. (M24)

UDK: 327(430)“18/19“:316 Weber M

ISSN: 0354-5989

DOI: <https://doi.org/10.22182/spm.6022018.9>

Jovanović, Ajzenhamer Nataša. (2018). “Demokratija posmatrača”: analiza *paradox*-a divergencije između demokratije i kapitalizma na primeru izborne participacije u Srbiji. *Limes Plus*. No.1: 59-78. (M51)

UDK:323.21(497.11)

342.8(497.11)

ISSN: 1820-0869

e-ISSN: 2406-2871

Jovanović, Nataša. (2017). (Re)konstruisanje (neo)orijentalne devijantnosti: analiza kontinuiteta kolonizatorskog diskursa o neophodnosti “spašavanja” muslimanki. *Kultura*. No. 157: 159-180. (M51)

UDK: 141.72:28-1

28-662:305-055.2

316.662-055.2:28

ISSN: 0023-5164

e-ISSN:2406-0372

DOI: 10.5937/kultura1757159J

Jovanović, Nataša. (2017). “Rubikova kocka”: postkolonijalizma – teorijski sinkretizam i novi izazovi u postkolonijalnim studijama. *Međunarodni problemi*. Vol. 2-3. God. LXIX: 309-331. (M51)

UDK: 325.36:327

ISSN: 0025-8555

e-ISSN: 2406-0690

DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP1703309J>

Jovanović, Nataša. (2016). Veberovo shvatanje koncepta individualizma kao osnov komparativne analize religijskih sistema: primer protestantizma i islama. *Srpska političkamisao*. Vol. 54. God. 23. Br. 4/2016: 451 – 471. (M24)

UDK: 316.74:274+28]:330.342.24

ISSN: 1452-3108

DOI: <https://doi.org/10.22182/spm.5442016.25>

Jovanović, Nataša. (2016). Nastanak islama kroz teorijsku prizmu Maksa Vebera (uloga prostornog konteksta i društvenih aktera i slojeva u procesu definisanja i ekspanzije islamske religije). *Sociološki pregled*. Vol. L. No. 1: 91 – 117. **(M24)**

UDK: 316.282. Weber M. : 28

ISSN:0085-6320

e-ISSN: 2560-4880

Jovanović, Nataša. (2015). Značaj izborne političke kulture za održavanje i razvoj minimalnog nivoa demokratije – primer Republike Tunis. *Kultura*. God. 2015. No. 148: 202 – 223. **(M51)**

UDK: 321.7(611)

323(611)(091)

ISSN: 0023-5164

DOI: 10.5937/kultura1548202J

e-ISSN:2406-0372

Ajzenhamer, Vladimir; Jovanović, Nataša. (2015). Analiza demokratičnosti parlamentarnih izbora u Republici Turskoj 2015. godine sa osvrtom na genezu izbornog procesa. *Srpska politička misao*. Vol. 49. God. 22. Br. 3/2015: 189 – 209. **(M24)**

UDK: 324:328(560)“2015“

ISSN: 0354-5989

DOI: <https://doi.org/10.22182/spm.4932015.10>

Jovanović, Nataša. (2014). Na ivici izborne demokratije: Srbija posle izbora 2014. godine. *Sociološki pregled*. Vol. XLVIII. No. 4: 507 – 530. **(M24)**

UDK: 316.324: 342

ISSN: 0085-6320

e-ISSN: 2560-4880

Jovanović, Nataša. (2014). Islam i savremeni svet – religijske zabrane: primeri i prakse u svakodnevnom životu. *Religija i tolerancija*. Vol. XII. No. 21: 161 – 180. **(M52)**

UDK: 28-428 ; 28-445-055.2

ISSN: 1451–8759

e-ISSN: 1821–3545 (Online)

Jovanović, Nataša. (2012). Analiza opštih izbora 2012. godine iz perspektive koncepta minimalne definicije demokratije. *Nova srpska politička misao*. Br. 3 – 4: 311 – 331. (u štampi) **(M51)**

UDK: 321.7(497.11)‘2012’

Jovanović, Nataša; Simić, Stefan; Stefanović, Stefan. (2012). Istraživanje publike XX međunarodnog festivala etnološkog filma. *Glasnik Etnografskog muzeja*. Vol. 76: 183 – 192. **(M52)**

UDK:316.346:791(497.11)“2011” ;

316.654:[791.229.2:39(497.11)]2011”

ISSN: 0350-0322

Објављено научно излагање у целини:

Jovanović, Nataša. (2018). Srbija na tromeđi *ozlojeđenosti, straha i neodlučnosti*: primena teorijskog modela Cvetana Todorova na slučaj Srbije. U: (ur.). Pešić, Jelena; Backović, Vera; Mirkov, Anđelka. *Srbija u uslovima globalne krize neoliberalnog oblika kapitalističke regulacije*. Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu 53-71. **(M63)**

UDK:316.323.6(497.11)(082)

ISBN: 978-86-6427-100-4

Jovanović, Nataša; Ajzenhamer, Vladimir (2017). Unifikacija islama kao instrument “hantingtonizacije” migrantske krize. u: (ur.). Valić Nedeljković, Dubravka; Gruhonjić, Dinko. *Populizam, izbeglička kriza, religija, mediji*. Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Centar za istraživanje religije, politike i društva: 242-256. **(M63)**

UDK: 364-56:[32:28

ISBN: 978-86-6065-445-0

Jovanović, Nataša; Mentus, Vladimir. (2017). Classical roots of contemporary understanding of Islam as religion of warriors – the implications of Weber’s interpretation of Islamic dogma. in: (eds.). Blagojević, Mirko; Matić, Zlatko. *Religion in Contemporary Society*. Belgrade: Institute of Social Sciences, Belgrade Department of Education and Culture, Serbian Orthodox Diocese of Branicevo, Pozarevac: 213-228. **(M14)**

UDK: 271.2-67(082)

2-67(082)

322(082)

ISBN: 978-86-7093-198-5

Jovanović, Nataša. (2017). Paradoksi slobode govora: suspenzija “političke korektnosti” u savremenim diskursima kao katalizator jačanja rasističke i orijentalističke retorike. u: (ur.). Kuburić, Zorica; Ćumura, Ljiljana, Zotova, Ana. *Lica i naličja društvene i lične slobode*. Novi Sad: CEIR: 111-134. **(M63)**

UDK: 2-183.7(082)

ISBN: 978-86-84111-26-7

Jovanović, Nataša. (2017). Contemporary Orientalistic discourse as the framework for the analysis of Islamophobia in Western societies in: (eds). Stanarević Svetlana, Đorđević Ivica, Rokvić Vanja. *3rd International Conference on Human Security, Belgrade, May 2017*, University of Belgrade - Faculty of Security Studies, Human Security Research Center: 269-276. **(M33)**

UDK: 159.942:28 (4+7)

ISBN: 978-86-80144-09-2

Jovanović, Nataša; Radović Selena; Marković Aleksandra. (2016). Konsolidacija izborne demokratije, formiranje pluralističke političke elite i njena ideološka orijentacija.u: Lazić, Mladen (prir). *Politička elita u Srbiji u periodu konsolidacije kapitalističkog poretka*. Beograd: Insitut za sociološka istraživanja Filozofskor fakulteta u Beogradu i Čigoja štampa: 81-108. (M63)
UDK: 316.344.42(497.11)(082)
323(497.11)1989/2015(082)
ISBN: 978-86-531-0260-9

Излагања на научним конференцијам:

Birešev, Ana; Jovanović Ajzenhamer, Nataša. (2018). *Autoritarni populizam u Srbiji – stari koncept za novo doba?*. Sabor politikologa 2018: Konstitucionalizam i ustavni dizajn u demokratskoj recesiji. Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu 22-23. septembar.
ISBN: 978-86-6425-044-3

Jovanović, Ajzenhamer Nataša. (2018). *Max Weber on Russia and Orthodoxy: an analysis of the collectivist ethical basis of Eastern Christianity*. Konferencija “Tradicionalna i nova religioznost: prošlost i budućnost”. Institut društvenih nauka, Srebrno jezero 27-29. april.

Jovanović, Nataša. (2017). *Srbija na tromeđi ozlojeđenosti, straha i neodlučnosti: primena teorijskog modela Cvetana Todorova na slučaj Srbije*. Konferencija “Globalna kriza neoliberalnog oblika kapitalističke regulacije i lokalne posledice: slučaj Srbije”. Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, 17-18 novembar. (M64)
UDK: 316.323.6(497.11)(048)
ISBN: 978-86-6427-072-4

Jovanović Nataša. (2017). *Šta je novo u savremenom evropskom orijentalizmu? Geneza pojma i aktuelni narativi*. Konferencija “Petrovački diskursi o Evropi”. Humanističke studije Univerziteta Donja Gorica, Centar za spoljnu politiku, Hanns Seidel Stiftung, Petrovac, 5-7- oktobar 2017.

Jovanović, Nataša; Ajzenhamer, Vladimir (2017). *Unifikacija islama kao instrument “hantingtonizacije” migranste krize*. Konferencija “Populizam, izbeglička kriza, religija, mediji”. Filozofski fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 26. maj. (M34)
UDC 314.15201:327
UDC 327:28
ISBN: 978-86-6065-423-8

Jovanović, Nataša; Mentus, Vladimir. (2017). *Klasični koreni savremenog shvatanja islama kao dominantno ratničke religije – implikacije Veberovog tumačenja islamske dogme*. Konferencija “Religija i crkva u savremenim duhovnim i socio-političkim

promenama savremenog sveta”. Insitut društvenih nauka, Srebrno jezero 19 - 20. maj 2017.

Jovanović, Nataša. (2017). *Paradoksi slobode govora: suspenzija 'političke korektnosti' u savremenim diskursima kao katalizator jačanja rasističke i orijentalističke retorike*. Konferencija “Lica i naličja društvene i lične slobode –povodom 500-te godišnjice reformacije”. CEIR, Protestantski teološki fakultet, Novi Sad, 14-15. maj 2017.

Jovanović, Nataša. (2016). *Contemporary Orientalistic discourse as the framework for the analysis of Islamophobia in Western societies*. The 3rd International Academic Conference on Human Security:book of apstracts. Faculty of Security Studies and University of Belgrade, Belgrade, 4-5 Novembar 2016. (M34)
UDK: 341.231.14(048.3)(0.034.2)
351.86(048.3)(0.034.2)
ISBN: 978-86-80144-05-4

Jovanović, Nataša; Radović Selen; Marković, Aleksandra. (2015). *Konsolidacija izborne demokratije u Srbiji i formiranje pluralističke političke elite*. Konferencija „Izazovi nove društvene integracije: koncepti i akteri“: apstrakti.Filozofski fakultet, Beograd 27 – 28. novembar 2015. (M64)
UDK: 316.344.42(497.11)(082)
316.42(497.11)(082)
ISBN: 978-86-6427-015-1 (FF)

Објављени радови у иностранству:

Jovanović, Nataša. (2017). Šta je novo u savremenom evropskom orijentalizmu? Jedan teorijski ekskurs o (pre)naglašavanju nasleđa Ibn Halduna u savremenoj socijalnoj misli. *Humanističke studije*. Br. 3: 97-113.
ISSN: 2337-0718 = Humanističke studije

Предмет и циљ дисертације

Предмет овог рада јесте анализа Веберовог схватања исламске религије, њеног настанка и експанзије. Фокус рада је на Веберовој социорелигиолошкој теорији, али пошто је она сама обојена и концептима који прожимају друге сфере друштвеног живота (харизма, бирократија, рационализације, друштвено делање итд.), нужно су у раду анализирани сви они феномени које Вебер моделира када изучава сферу политике, привреде, права. Дакле, у раду су нужно отворена и питања која се тичу Веберових општих теоријских конструкција. Три друштвена аспекта – класни, просторни и етички, послужила су као лакмус папир за испитивање валидности Веберовог схватања ислама. Пратећи путоказе Веберове теорије настанка, развоја и улоге одређене религијске мистике и праксе, ауторка компаративном анализом испитује који од елемената Веберовог тумачења ислама могу бити основ за социолошко проучавање ислама, а шта се евентуално може подвести под оријенталистичку (или неку другу идејну) симплификацију или редуccionизам.

Основни циљ овог рада био је да се реконструише Веберово схватање ислама и да се анализира значај ратничке класе и ратничког *етхоса* за обликовање исламске догме и ширење исламског учења и праксе. Даље, један од циљева је био да се утврде и сви други друштвени (нератнички) елементи који чине архитектонику исламског учења (пре свега, класна основа и просторни контекст настанка ислама). Кључно питање, када је реч о исламу, јесте да ли се лепоте исламског раја могу заслужити и обезбедити свакодневним исправним и моралним животом, или су, пак, врата ценета отворена искључиво за оне који су свој живот положили у борби за Алаха. У складу с тим, пажња је посебно усмерена на проучавање свеобухватности етичких смерница које условљавају свакодневни живот верника. Добит овако постављеног циља истраживања је двострука: с једне стране, Веберова теорија може помоћи да се поставе темељи социолошке анализе ислама док се, с друге стране, интерпретира још једна специфична димензија Веберове теорије о религији.

Један од циљева овога рада био је и да се дефинише тзв. *средњи пут оријентализма* као аналитички модел за процењивање нивоа утицаја оријентализма на стваралаштво одређеног аутора. У овом случају то је дело Макса Вебера, мада ово аналитичко средство, према мишљењу кандидаткиње, може послужити за анализу дела и других мислилаца. У том смислу модел *средњег пута оријентализма* представља резултат синтезе и критичког проматрања становишта различитих аутора.

Из наведених циљева произилазе и основне хипотезе. Прва хипотеза је да је Веберово схватање ратничког етоса и ратничке класе, као пресудног фактора за развој и ширење ислама, резултат оријентализма, али умерене провенијенције, и да као такво оно није било у стању да обухвати ислам као облигаторни и холистички верски систем у коме више фактора симултано утиче на његову генезу. У складу са формулисаним теоријским оквиром, једна хипотеза је да се Веберово схватање ислама може окарактерисати као *средњи пут оријентализма*.

Из перспективе критике Веберовог схватања произилази и хипотеза да су за настанак и развој ислама као религијског система утемељеног на обавезујућем и холистичком верском *праксису* и догми, осим ратничког *етхоса*, важни и други фактори. На ову хипотезу надовезују се и следеће претпоставке: да је велику улогу у настанку и промовисању ислама имала класа трговаца, њихов *етхос* и начин живота и да је Мухамедова припадност трговачкој елити значајно допринела инкорпорирању трговачке етике у темељ исламске догме; да раноисламске центре, у одређеној мери, можемо сврстати у Веберову дефиницију градске општине и да исламска догма о путевима спасења јасно указује на то да је, поред учења о важности страдања у светом рату, у саме основе ислама уткан и значај шеријатских норми, чије поштовање верницима такође омогућава достизање исламског раја.

Садржај дисертације

Дисертација Наташе Јовановић Ајзенхамер, са уводом и закључком, има укупно шест поглавља. У уводном поглављу изложени су предмет, циљ, методи и основне хипотезе истраживања. Кандидаткиња у овом поглављу образлаже студију случаја која ће бити предмет њеног истраживања, а то је реконструкција социорелигиолошке мисли Макса Вебера, као и критичко проматрање Веберовог схватања ислама као религије чији је *етхос* доминантно дефинисан ратничким потребама и побудама првих муслимана у VII веку. Дат је преглед литературе која је посвећена овој тематици и која је релевантна за тему, а

представљена је и компарација социорелигиолошких увида и закључака Макса Вебера са тезама других социолошких класика, чиме је одмах наглашена релевантност Веберовог иновативног тумачења религије за савремену социологију. У уводном излагању кандидаткиња образлаже и зашто је важно да се Веберово тумачење ислама посматра кроз призму оријентализма, једне од најутицајнијих савремених теоријских матрица у друштвеним и хуманистичким наукама, бар када је реч о проучавању ислама од стране западних аутора и ауторки.

У другом поглављу дисертације објашњени су епистемолошки, али и политички разлози због којих је Едвард Саид дефинисао оријентализам као категорију различиту од расизма, ксенофобије и егзотизације. Представљено је Саидово сложено, али и кохерентно виђење дискурзивног унижавања и симплификације културе и религије оријенталног Другог, које служи за оправдање западне колонијалне опресије и империјализма. Логику међусобне условљености између знања и моћи, као и између дискурса и моћи, коју су дефинисали Мишел Фуко и Жак Дерида, Саид примењује на дефинисање специфичног односа између Запада и Истока и самим тим поставља основ за истраживања која отварају питање да ли је анализа конкретног аутора рађена под утицајем редуccionистичке логике оријентализма или је она пак (релативно) објективна и вредносно неутрална. Ослањајући се на радове творца оријентализма, али и на критике које су му упућиване, кандидаткиња на крају другог поглавља излаже властити, нешто комплекснији, теоријски модел оријенталистичког спектра на чијем се једном полу налази негативно условљени оријентализам, који представља пежоративни приказ ислама и директно оправдава колонизацију, док је на другом полу апологетски оријентализам, који на оријенталну културу романтичарски гледа као на духовно супериорну у односу на западну. Између два екстрема налази се тзв. „средњи пут“, односно умерени оријентализам који подразумева да ту постоји редуccionизам, али он нема хегемонистичку функцију идеолошког и научног оправдања империјализма. Ова редефинисана и допуњена Саидова дефиниција оријентализма представља допринос овога рада и служи као теоријски оквир за даље истраживање, тј. за студију случаја Веберовог схватања ислама као религије ратника.

У наредном, трећем поглављу рада, нагласак је стављен на стваралаштво Макса Вебера, на његову биографију и историјско-политичке одреднице које су је обликовале. Највећи део овог поглавља посвећен је анализи Веберове социорелигиолошке теорије. Овај сегмент његовог истраживања не може се апстраховати од других тема којима се он бавио. Стога су у раду анализирани и основни појмови из социологије политике, социологије права и социологије уметности. С обиром на његову изазовност и академску распрострањеност и утицајност, акценат је ту онда стављен и на чувену хипотезу о кохабитацији између (капиталистичког) привредног система и (протестантске) религијске етике. Детаљније је размотрен кључни појам за разумевање динамике Веберове социолошке теорије - полиморфни концепт рационализације, чије присуство, односно одсуство умногоме одређује место конкретне религије на сотериолошкој скали. Иако је детаљно размотрено Веберово виђење већине светских религија, нагласак је ту разумљиво стављен на реконструкцију Веберове мисли о исламу као *de facto* религији ратника. Вебер је у више својих дела понављао хипотезу о условљености религијске етике друштвеним (класним) потребама; у случају ислама, према Веберовом мишљењу, реч је о религији чију је догму посланик Мухамед формулисао за потребе формирања нове државе и уређења друштвених односа и свакодневног живота у њој. У складу с тврдњом да је социјални слој који је изнедрио ислам била класа ратништва, Вебер је најмлађу монотеистичку религију

дефинисао као религију чија су етика и есхатологија центриране око страдања у светом верском рату. Кроз компаративну религиолошку анализу, у овом делу рада нагласак је био на специфичностима које је Вебер мапирао у муслиманској друштвеној тј. класној основи и, последично, у исламској догми и праксеологији.

Четврти део дисертације конципиран је тако да се, пратећи теоријску нит Веберове социологије религије, заокружи социолошко виђење ислама које је, с једне стране, засновано на Веберовим аргументима о томе да је ислам религија која је умногоме дефинисана политичким и војним потребама Посланика, али је, с друге стране, ту формулисан и критички одговор на Веберов редукционизам. Ослањајући се на различите историјске изворе и закључке других аутора, кроз класну, просторну и етичко-сотериолошку анализу представљено је социолошко виђење настанка и развоја исламске религије. Пролазећи кроз три споменуте димензије, кандидаткиња је испитивала један по један сегмент историје ислама, чиме је остварена двострука добит: реконструисано је и систематизовано Веберово схватање ислама које је у његовим делима недовољно систематски изложено, али је истовремено заокружено и социолошко истраживање исламске историје и догме. Дакле, коришћени су основни Веберови социорелигиолошки постулати и димензије па су, у наредном кораку, његови конкретни закључци о исламу преиспитивани, критиковани и допуњени другачијим тумачењима и изворима, и на тај начин су постављене сасвим плаузибилне основне аутохтоног социолошког истраживања ислама.

У претпоследњем, петом поглављу дисертације, кандидаткиња одговара на основно истраживачко питање: да ли је у Веберовом схватању ислама заиста присутан оријентализам? Користећи одређење *средњег пута оријентализма*, дато на почетку рада, Наташа Јовановић Ајзенхамер закључује да Веберово схватање ислама јесте одређено умереним оријентализмом (што значи да је ту присутан изванредан редукционистички поглед на ову религију), али да поједини закључци могу бити корисни за даље социолошко проучавање ислама и да они нипошто не потпадају под категорију радикалног, негативног оријентализма. У другом делу петог поглавља дат је стога кратак екскурс о континуитету оријенталистичког дискурса, па су ту представљени примери савременог оријенталистичког наратива: како у виду реторичког средства за добијање подршке грађана, тако и као део исламофобичног скупа вредности који је све присутнији и у ширим друштвеним слојевима у Европи и САД. Овим освртом на садашњост наглашава се значај тековине из домена историје социјалне мисли која није само предмет академских расправа и истраживања, већ може бити основа и за савремено (не)разумевање исламског Другог.

Дисертација је заокружена закључним разматрањима у којима се кандидаткиња враћа хипотезама са почетка рада и сумира резултате свог истраживања. Она ту још једном истиче важност кумулативности знања у социологији и, самим тим, значај Веберове заоставштине за развој савремене науке, нарочито историје социолошке мисли, али и социологије религије и социологије ислама. Пошто је ово истраживање интердисциплинарно по свом карактеру, на крају рада се разматрају могућности доприноса аутохтоне социолошке мисли на друге, сродне дисциплине као што су - у домаћој науци још недовољно развијене - постколонијалне студије и исламологија, али и оне које су већ етаблиране, попут социокултурне антропологије, политикологије, социоллингвистике, итд.

Закључак Комисије

У закључку бисмо истакли да је Наташа Јовановић Ајзенхамер не само испунила задатке и циљеве наведене у својој пријави дисертације, већ је и превазишла та очекивања. Чињеница је да је Веберова рецепција ислама, упркос великој пажњи која се иначе придаје социологији религије овога аутора, остала прилично запостављена као тема у социолошким истраживањима везаним за његово дело. Ово посебно важи за домаћу социологију. Стога је за саму социологију религије, али и социологију уопште, од не малог значаја да се објашњење настанка и ширења ислама сагледа баш из перспективе теорије славног немачког социолога. Поред тога, осветљавање још једног аспекта Веберовог социолошког изучавања религије јесте важан допринос и историји социолошких, антрополошких, па и политиколошких теорија. Имајући све ово у виду, Комисија за припрему извештаја о докторској дисертацији Наташе Јовановић Ајзенхамер сматра да њена докторска теза *Веберово схватање значаја ратничког етхоса за настанак и развој ислама* – с обзиром на теоријски значај обрађене теме, теоријско-методолошки оквир истраживања, значај и обухватност истраживања, консултовану литературу, као и инвентивност социолошког приступа и недовољну истраженост саме проблематике – заврешује позитивну оцену, па у складу с тим Комисија предлаже да се овој кандидаткињи одобри одбрана њене дисертације на Филозофском факултету.

Београд, 25.2.2019.

Чланови Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације:

проф. др Милан Вукомановић (ментор), редовни професор

Универзитет у Београду - Филозофски факултет

проф. др Александар Молнар, редовни професор

Универзитет у Београду - Филозофски факултет

проф. др Ивана Спасић, редовни професор

Универзитет у Београду - Филозофски факултет

Доц. др Марко Пишев

Универзитет у Београду - Филозофски факултет

Др Мирко Благојевић, виши научни сарадник

Институт друштвених наука, Београд